

مبانی تقسیم جرائم به حد و تعزیر

مؤلف: فرید محمدی

تابستان ۱۳۹۹

نشر زرین اندیشمند

سرشناسه	: محمدی، فرزاد، ۱۳۴۰-
عنوان و نام پدیدآور	: مبانی تقسیم جرایم به حد و تعزیر/مؤلف فرزاد محمدی؛ ویراستار و صفحه‌آرا مینا حبیبی.
مشخصات نشر	: تهران: نشر زرین اندیشمند ۱۳۹۹.
مشخصات ظاهری	: ۱۱۸ ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۲۲-۷۰۴۶۶۰-۱
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۱۱۸.
موضوع	: حدود (فقه) -- ایران
موضوع	: Hadd punishment (Islamic law) -- Iran
موضوع	: تعزیرات (فقه) -- ایران
موضوع	: Ta'zir punishment (Islamic law) -- Iran
رده بندی کده	: BP۱۹۵/۶
رده بندی دیویی	: ۲۹۷/۳۷۵
شماره کتابشناسی ملی	: ۷۲۷۶۰۲۸

دکتر مری: خیابان انقلاب، مابین خیابان دانشگاه و ابوریحان،

پلاک ۱۸، ساختمان فروردین، طبقه ۵، واحد ۱۹

شماره تماس: ۰۹۹۰۵۴۴۵۰۰۶ - ۶۶۱۷۶۰۸۷

وب سایت: Andishmandpub.com

پست الکترونیکی: Andishmand.pub@gmail.com

نشر زرین اندیشمند

مبانی تقسیم جرایم به حد و تعزیر

ویراستار و صفحه‌آرا: مینا حبیبی

طراح جلد: مینا حبیبی

ناشر: نشر زرین اندیشمند

شمارگان: ۷۰۰ نسخه

مؤلف: فرزاد محمدی

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۹

قیمت: ۲۶۰۰۰۰ ریال

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۷۰۴۶۶۰-۱

فهرست عناوین

فصل اول: مفهوم و کاربردهای حد و تعزیر	۱۳
معدی انوی حد و تعزیر	۱۴
حد و تعزیر در فرار کریم	۱۵
کاربردهای حد و تعزیر در روایات	۱۷
شمارگان حدود از نذر فیهان	۱۸
مبنای عقلانی - عرفی قابل تصور برای تقسیم بندی حد - تعزیر	۲۳
حدود و دفاع همیشگی از ارزش های بنیادین	۲۳
تمایز حد از تعزیر با ملاک "اهمیت" و "رجه" قبح اخلاقی	۲۹
عدم امکان درجه بندی در جرائم مستوجب حد	۳۱
پیشگیری از زیاده روی در سزادهی	۳۳
تمایز حد از تعزیر بر مبنای حق الله و حق الناس	۳۵
ویژگی های قدسی حدود	۳۸
فصل دوم: احکام حدود	۴۳
گفتار اول: قانون حدود و قصاص و مقررات آن	۴۴
بخش اول: قصاص نفس	۴۴
اکراه در قتل	۴۴
شرکت در قتل	۴۵
بخش دوم: شرایط قصاص	۴۶

۴۷	بخش سوم: شرایط دعوی قتل
۵۰	بخش چهارم: کیفیت استیفاء قصاص و قصاص عضو
۵۵	گفتار دوم: حدود و مقررات آن
۵۵	بخش اول: حد زنا
۵۶	راه‌های ثبوت زنا در دادگاه
۵۷	اقسام حد زنا
۵۹	کیفیت اجراء حد زنا
۶۰	بخش دوم: حد مسکر
۶۰	شرایط حد مسکر
۶۱	کیفیت اجراء حد مسکر
۶۲	شرایط سقوط حد مسکر یا عفو از آن
۶۲	بخش سوم: حد ارباب
۶۳	راه‌های ثبوت لواط در دادگاه
۶۴	مساحقه
۶۴	قوادی
۶۵	قذف
۶۷	بخش چهارم: محارب
۶۸	راه‌های ثبوت محارب و افساد فی الارض
۶۹	حد محارب و افساد فی الارض
۷۰	بخش پنجم: سرقت
۷۲	راه‌های ثبوت سرقت
۷۲	شرایط اجراء حد سرقت
۷۲	حد سرقت
۷۳	گفتار سوم: آیین‌نامه نحوه اجرای احکام حدود
۷۳	بخش اول: مواد عمومی

بخش دوم: مواد اختصاصی.....	۸۰
مبحث اول: نحوه اجرای مجازاتهای سالب حیات.....	۸۰
نحوه اجرای مجازات رجم.....	۸۴
نحوه اجرای مجازات صلب.....	۸۶
نحوه اجرای مجازات قصاص نفس.....	۸۶
نحوه اجرای مجازاتهای قطع و قصاص عضو.....	۹۰
بخش سوم: نحوه اجرای محکومیت به دیه.....	۹۴
بخش چهارم: نحوه اجرای مجازات تراشیدن موی سر.....	۹۹
بخش پنجم: نحوه اجرای مجازات شلاق.....	۱۰۰
بخش ششم: نحوه اجرای مجازاتهای تبعید و نفی بلد، اقامت اجباری و منع از اقامت در محل.....	۱۰۲
فصل سوم: احکام تعزیری	۱۰۷
انواع تعزیرات.....	۱۰۸
درجات مجازات تعزیری.....	۱۰۹
تأثیر توبه در جرائم تعزیری.....	۱۱۲
تأثیر گذشت شاکی در جرائم تعزیری.....	۱۱۲
سخن آخر.....	۱۱۳
منابع.....	۱۱۷

پیشگفتار

برابر نظریه‌ی رایج در فقه اسلامی جدا از قصاص که مجازاتی همانند برای جنایت بر نفس، عضو یا منافع است، مجازات‌ها به حد و تعزیر تقسیم می‌شوند. حد بنا به تعریف، مجازاتی است که میزان آن در شرع تعیین شده است؛ اما برای تعزیر، اندازه معینی ذکر نشده است. تعیین چند و چون کیفر تعزیری به حاکم یا دادرس پرونده (بنابر اختلاف نظر موجود در اینباره) واگذار شده است. در این تلقی، حداکثر در شرایطی می‌توان با استناد به عناوین ثانویه یا تراجم مصلحت حاصل از اجرای حد با مفسدهای دیگر، از اجرای حد چشم‌پوشی کرد؛ یا در مواردی مانند اجرای حد بر بیمار و ناتوان، آن را به تأخیر انداخت، یا به‌طور نمادین اجرا کرد. ولی تغییر در چند و چون مجازات‌های حدی روا نیست؛ زیرا اعتقاد بر این است که آن‌ها در نصوص شرعی دقیقاً تعیین شده‌اند. تقسیم‌بندی حد-تعزیر دسته‌کم از سه جنبه ایستا و غیر منعطف است. نخست: خود این تقسیم‌بندی ثابت است؛ بدین معنا که به‌رغم اختلاف نظر در شمارگان حدود، حد برای همیشه حد، تعزیر برای همیشه تعزیر است. این در حالی است که در نظام‌های کیفری عرفی در حوزه‌ی رکنش به جرم، تعیین دسته‌ای از واکنش‌ها به‌عنوان مجازات‌های ثابت، و دسته‌ای دیگر به‌عنوان مجازات‌های متغیر، رایج است؛ اما خود این تقسیم‌بندی بسته به شرایط و اوضاع و احوال، قابل تغییر است؛ البته با لحاظ این نکته که تعیین کیفر ثابت اصولاً برخلاف اصل و کاملاً استثنایی است. دوم: این که چند و چون مجازات‌های حدی برخلاف تعزیر که تغییرات قانونی یا قضایی در آن راه دارد، پیوسته ثابت است، نمی‌توان بر حد افزودن از آن کاست. این فرق خود به تنهایی در ساماندهی نظام دوگانه‌ی حد-تعزیر بسی تعیین‌کننده است. سوم: این که تفاوت‌های ذکر شده در متون فقهی میان حد و تعزیر صرفاً از آن روی که مجازاتی حد یا تعزیر است، بسیار بنیادین است. به دلیل نوع دلالت ادله‌ی مربوط و به ویژه ابهامی که در واژه‌ی حد وجود دارد، در شمارگان این تفاوت‌ها اتفاق نظر وجود ندارد. گفته می‌شود از احکام اختصاصی حدود یکی این است که تأخیر در اجرای حد روا نیست و کیفر حدی بی‌درنگ اجرا می‌شود. نیز در حدود، شفاعت و کفالت راه ندارد؛ حال آن که این دو در تعزیرات کاربرد دارند. تأثیر عواملی چون عفو حاکم و توبه مجرم

نیز بر هر یک از حد و تعزیر متفاوت ارزیابی شده است. به علمای امامیه می‌توان نسبت داد که آنان مرور زمان را بر اجرای کیفرهای حدی و نیز طرح دعاوی حدی اثر نگذاشته‌اند. آنان معمولاً به وجود روایتی در باب مرور زمان در زنا اشاره می‌کنند و آن را نمی‌پذیرند. از دیگر اختلاف‌ها آن است که بنابر رای، حد تنها توسط امام معصوم (علیه السلام) اجرا می‌شود، اما تعزیر را جز امام (علیه السلام) هم می‌تواند اجرا کند. این دیدگاه لازمه‌ی فتوای فقیهانی مانند ابن‌ادریس و محقق خوانساری است که اقامه‌ی حد و تعزیر را به امام معصوم (علیه السلام) اختصاص می‌دهند. حد و تعزیر گاه به اعتبار شمول مفاد قاعده‌ی درأ نسبت به آن‌ها نیز متفاوت قلمداد شده‌اند. با استناد به روایات موجود گفته می‌شود که سوگند در دعاوی که پای حد در میان باشد، راه ندارد. این گفته منشأ طرح این فتوا شده که گویی این حکم نیز از مختصات حدود اصطلاحی است. برخلاف روایات، تعطیل و تضییع حد سخت نکوهش شده است؛ اغلب با حمل و از حد در این گونه روایات استدلال می‌شود که در روایات بر خصوص اجرای حد اصطلاحی تأکید بسیاری شده است. به لحاظ ادله‌ی اثبات جرم هم گاه میان حد و تعزیر تفاوت گردیده است. مثلاً شهادت بر شهادت در حدود پذیرفته نمی‌شود؛ ولی عدل پذیرش آن در همه‌ی شرایط مسلم نیست. درباره آسیب‌های بیش از اندازه‌ی متفاوت در احیاناً از اجرای حد یا تعزیر حاصل می‌شود نیز اختلاف نظر وجود دارد؛ برخی بر آنند که خون کسی که در اثر اجرای حد را او فوت کند، هدر است، حال آن که خسارت غیرمعارف ناشی از اجرای تعزیر، مورد ضمان است. حدود و تعزیرات به لحاظ قواعد تکرار و تعدد جرم نیز متفاوت ارزیابی شده‌اند؛ اعتقاد بر این است که کیفر جرائم حدی در فرض تکرار و تعدد جرم همچون اصل مجازات در مرتبه‌ی اول، در متون دینی تعیین شده‌اند و تخطی از آن‌ها روا نیست؛ حال آن که تعیین میزان تعزیر در تکرار و تعدد به صلاح دید امام یا قاضی بستگی دارد.

دامنه‌ی این تفاوت‌ها همچنان رو به فزونی است؛ زیرا با این پیش فرض که میزان کیفر حدی در هر حال ثابت است و تغییر و تبدیل آن‌ها به دلایل و اسباب معینی امکان پذیر است، کیفرهای حدی، مشمول نهادهای جزایی نوپیدا مانند، تعلیق، تعویق، تخفیف، آزادی مشروط و نظام نیمه‌آزادی (در موارد حبس حدی)، منع محاکمه‌ی مجدد و منع مجازات مضاعف، نمی‌شوند و نیمه‌آزادی (در موارد حبس حدی)، منع محاکمه‌ی

مجدد و منع مجازات مضاعف، نمی‌شوند و پیش‌بینی کیفرهای تکمیلی و تبعی برای جرائم حدی دشوار می‌شود. همچنین لحاظ انگیزه‌های سیاسی در ارتکاب برخی از جرائم حدی برای سیاسی قلمداد کردن جرم و برخوردار نمودن بزهکار از امتیازات جرم سیاسی هم در مورد حدود چه بسا ناممکن می‌شود.

در واقع در حالی که نهاد تعزیرات زیر تأثیر تجربه‌ها و یافته‌های بشری پیوسته، غنی، روزآمد و کارآمد می‌شود، حدود همچون جزیره‌ای جدا مانده از تغییرات، ثابت و ایستا باقی می‌مانند؛ این در حالی است که آن‌ها بنا به فرض، ناظر به مهم‌ترین جرائم یا به تعبیری، جرائم بسیار بااهمیت‌اند و باید بتوانند به‌طور مؤثر و کارآمد از این ارزش‌ها دفاع کنند. در نظام‌های عرفی هم گاه به یک یا چند جهت از جهات یادشده میان جرائم تفاوت می‌نهند؛ مثلاً جرمی مشمول مرور زمان می‌شود و جرمی دیگر، نه. اما تفاوت‌ها معمولاً به طبقه ماهیت جرم باز می‌گردد؛ نه صرف ثابت بودن یا متغیر بودن مجازات آن‌ها؛ حال آن‌که در تقسیم‌بندی رایج در فقه کیفری اسلام این گونه مسائل صرفاً تابع حد یا تعزیر برداشته می‌شود.

با توجه به آنچه گذشت، هم بارخواهی مبای و مستندات اصل تقسیم‌بندی و هم بررسی دلایل افتراق و مستندات تفاوت‌های میان حد و تعزیر هر چه ضروری‌تر می‌شود.